До спеціалізованої вченої ради
ДФ 23.073.002
у Центральноукраїнському
національному технічному університеті
25030, м. Кропивницький,
Університетський просп., 8

ВІДГУК ОПОНЕНТА

кандидата історичних наук, старшого зберігача фондів відділу «Музей грошей», управління зв'язків з громадськістю та фінансової обізнаності, департаменту комунікацій Національного банку України БОЙКА-ГАГАРІНА Андрія Сергійовича на дисертацію СУСТРЄТОВА Анатолія Станіславовича на тему: «Грошовий обіг в Наддніпрянській Україні в дореформений період: історіографія», представлену на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 032 – Історія та археологія

Актуальність обраної теми дисертації. До новітніх тенденцій та актуальних напрямків наукових досліджень в галузі нумізматики та історії грошового обігу належить також узагальнення накопичених наукових знань із важливих та раніше не вирішених проблем. У дисертаційному дослідженні **Сустрєтова А.С.** уперше у вітчизняній та зарубіжній історичній науці здійснено системне та узагальнююче дослідження історіографічного характеру, у якому аналізується науковий доробок з вивчення проблематики грошового обігу Наддніпрянської України з кінця XVIII ст. до початку реформ у Російській імперії 1860-х рр. протягом імперського, радянського періодів та за часів незалежної України.

Дисертантом висвітлено тему, яка наразі має вагому наукову значущість та є актуальною, відповідає сучасним тенденціям розвитку історичної науки в Україні. Довгий час зазначена тема виходила за межі наукових інтересів дослідників, будучи відміченою лише спорадичними публікаціями окремих її проблемних складових. Тому актуальність обраної здобувачем теми дослідження не викликає сумніву. Дисертантом вдало підкреслено той факт, що одним із елементів, що визначає складність у дослідженні обраної теми, полягає у тому, що відповідна проблематика перебуває у площині сфер інтересів декількох фундаментальних наук – історичних досліджень та спеціальних галузей історичної науки, а також історії економічної думки та фінансів.

Наукової уваги заслуговують також питання виокремлення дисертантом на початку огляду історіографії найбільш ранніх праць саме історіографічного характеру, здійснюючи розширений огляд та надаючи характеристику поглядам попередніх дослідників на проблемні питання історіографії грошового обігу в Російській імперії (параграф 1.1.).

Дослідження виконувалося відповідно до загального напряму науково-дослідницької теми кафедри історії, археології, інформаційної та архівної справи Центральноукраїнського національного технічного університету «Спеціальні галузі історичної науки в архівній, бібліотечній та музейній справі» (державний реєстраційний номер 0119U000514).

Оцінка обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації, їх достовірності та новизни зумовлено належним науковим ступенем і високим рівнем отриманих результатів дисертаційного дослідження.

Представлене дисертаційне дослідження є одним із перших у вітчизняній історичній науці спеціальним комплексним дослідженням результатів наукового вивчення проблем грошового обігу в Наддніпрянській Україні в дореформений період. Автором виявлено належний рівень знань опублікованих праць попередників дослідження вказаної теми, в роботі знайшли місце та окреслені широкий ряд проблемних питань.

Об'єкт (історіографічний комплекс джерел із проблематики історії грошового обігу Наддніпрянської України у складі Російської імперії) та предмет (процес становлення, нагромадження, розвитку та еволюції наукових думок щодо проблем грошового обігу на теренах українських губерній Російської імперії) дослідження визначені об'єктивно та у відповідності до вимог МОН України.

Зі змісту дисертаційного дослідження **Сустрєтова А.С.** простежується, що здобувачем досягнуто поставленої в роботі мети, назва дисертаційного дослідження відповідає її змісту та вказаним висновкам. Сформульовані в дисертації висновки та основні положення обґрунтовані на базі особистих досліджень, дисертаційна робота є самостійно завершеною працею.

Дослідження містить низку наукових положень, що мають важливе науково-практичне значення і практичну цінність. У дисертації використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, усі теоретичні положення належним чином критично оцінені і на цій основі отримано висвітлені висновки.

Дисертаційне дослідження **Сустрєтова А.С.** свідчить про ґрунтовне опрацювання законодавчої бази, спеціальної вітчизняної та зарубіжної літератури із зазначеної проблематики. Джерельна база включає 360 найменувань, що є достатнім для досягнення поставлених завдань наукового дослідження.

Повнота викладу положень дисертації в роботах, опублікованих здобувачем. Основні положення дисертаційного дослідження **Сустрєтова А.С.** викладені у 11 наукових працях, зокрема у 6 статтях, опублікованих у фахових виданнях України, 1 стаття в іноземному журналі та 4 тези доповідей,

опублікованих у матеріалах міжнародних конференцій, які додатково висвітлюють отримані автором результати дослідження.

Значення дослідження для науки і практики. Дисертаційне дослідження **Сустрєтова А.С.** містить наукові положення, що мають науково-теоретичне значення та практичну спрямованість. Отримані в роботі висновки можуть бути корисними при упорядкуванні загальних праць з історії, досліджень в галузі спеціальних історичних дисциплін, допоможуть в роботі фахівцям архівів, музеїв та закладів вищої освіти.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів полягає також в тому, що її теоретичні результати, висновки, узагальнення історіографічного матеріалу можуть бути використані в подальших наукових дослідженнях щодо проблематики історії України, грошового обігу України, соціально-економічної та історії фінансів, окремих аспектів нормотворчості історії держави та права України й історії держави та права зарубіжних країн, а також під час підготовки посібників для закладів вищої освіти.

Науковою новизною відзначається систематизація та узагальнення наукового доробку дослідників історії грошового обігу в Наддніпрянській Україні кінця XVIII – першої половини XIX ст. в імперський та радянський періоди, а також в наш час. В процесі наукового пошуку здобувачем класифікацію джерельного історіографічного комплексу з історії грошового обігу, здійснено його характеристику за видами, на позитивну оцінку заслуговує висвітлення доробку не лише представників історичної, а й фінансової, економічної та правової наук, які вивчали питання грошового обігу Російської імперії.

Оцінка змісту дисертації. Структура дисертації обумовлена метою, об'єктом та предметом дослідження. Дисертація складається із вступу, анотацій, списку опублікованих здобувачем монографій та праць у фахових виданнях з історії (в тому числі за межами України, а також таких, що додатково розкривають сутність теми), трьох розділів (кожен з яких поділено на 2 або 3 параграфи), висновків, списку використаних джерел та літератури, а також додатків. Наведений підхід до визначення структури і змісту дослідження є логічним та послідовним, що дозволило всебічно висвітлити значне коло актуальних питань.

Аналіз тексту дисертації свідчить про **відсутність порушення автором вимог академічної доброчесності** – всюди, де дисертантом використано доробки інших авторів, наявні належним чином оформлені посилання. Ознак академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації чи фальсифікації не виявлено.

Дискусійні положення щодо змісту дисертації.

Позитивно оцінюючи проведену наукову роботу, необхідно зазначити, що дисертація не позбавлена певних дискусійних моментів, окремі проблеми тематики не знайшли свого відображення та належного вирішення в роботі. У порядку наукової дискусії вдається доречним звернути до автора дисертації

декілька питань, аргументацію яких, на нашу думку, слід уточнити чи пояснити у процесі публічного захисту.

1. Заслуговують на увагу висновки дисертанта щодо класифікації наукового доробку з обраної теми (параграф 1.2.), виділяючи в окремі групи документальні джерела та компільовані авторами нормативно-правові джерела; дисертаційні дослідження та монографії; видання довідкового характеру та нумізматичні каталоги, а також тези та матеріали наукових конференцій. Так, охарактеризовуючи першу групу історіографічних джерел дослідження, дисертант акцентує увагу на роботах М. Деммені, О. Чистякова та А. Сабурова, ґрунтованих на аналізі тогочасного законодавства щодо грошового обігу в Російській імперії (Стор. 43-44). Натомість автором залишене поза увагою фундаментальне дослідження професора В. Сокольського, в науковому доробку якого на особливу увагу заслуговує історико-юридичне дослідження проблеми фальшивомонетництва в площині законодавчих актів Російської імперії.

2. Цілком логічною є наявна в роботі згадка про нумізматичні каталоги різновидів монет як історіографічного джерела, вказуючи при цьому найбільш вдалі каталоги монет Російської імперії В. Узденікова та В. Біткіна (Стор. 48). Натомість серед каталогів нумізматичних фірм та магазинів початку XX ст. окрім відомого видання І. Любомудрова, варто було не оминути увагою каталоги В. Квіткова, Р. Кубе, І. Холодковського та ін., адже наведені в зазначених працях грошові оцінки предметів нумізматики та ступені рідкісності монет надають додаткове уявлення про поширеність тих чи інших видів монет в грошовому обігу в досліджуваний період.

3. Як позитивний момент слід відмітити те, що дисертантом не лишено поза увагою питання вивчення обігу платинової монети часів Миколи I (Стор. 69). Але в роботі наведено достатньо стислий огляд присвячених цьому питанню робіт. Окрім найбільш ранніх класичних праць П. фон Вінклера, М. Кашкарова, О. Гур'єва, І. Кауфмана, а також ґрунтовного та багатогранного дослідження Великого князя Георгія Михайловича Романова, а також згадок про платинову монету у роботах відомого українського вченого Р. Шуста, варто було надати характеристику та проаналізувати присвячені платиновій монети роботи сучасних дослідників: І. Ширякова, Г. Северина, А. Бугрова, А. Легейди, І. Корпусової, А. Бойка-Гагаріна, З. Зразюк та ін.

4. Надаючи характеристику праці українського вченого М. Котляра, автор наголошує на економічній експансії із посиленням впливу мідної російської монети за часів правління імператриці Катерини II (Стор. 76), натомість в роботі відсутня позиція автора щодо наукового доробку В. Нечитайла, яким всебічно розглянуті економічні експансії Московії та Російської імперії із середини XVII століття до третьої чверті XVIII століття, зберігаючи ті самі тенденції і в період, охоплений нижньою хронологічною межею праці здобувача.

5. Цілком об'єктивним ми бачимо здійснений здобувачем наголос вказівку в роботі І. Скоморовича про появу в грошовому обігу інновацій у вигляді коммеморативних, або пам'ятних монет в Російській імперії (Стор. 84).

Натомість незрозумілим лишається якими в баченні автора були згадані «подарункові» монети. Так як офіційно емісію державними монетними дворами Російської імперії «подарункових» монет задекларовано не було, вважаємо, що вказане автором визначення потребує додаткового роз'яснення.

6. Розглядаючи питання фальшивомонетництва в Наддніпрянській Україні, автор вдало висвітлив період останньої чверті XVIII століття, який став «білою плямою» між дисертаційними дослідженнями в цьому напрямку В. Нечитайла та А. Бойко-Гагаріна. Попри змістовне та розлоге викладення аналізу наукового доробку ряду дослідників питання фінансової диверсії Наполеона І Бонапарта, автором надано оцінку переважно зарубіжній літературі (окрім навчальних посібників Р. Шуста та колективу авторів на чолі з О. Колесниковим), натомість залишаючи без додаткових коментарів наукові праці В. Коцура та А. Бойка-Гагаріна, висновки яких ґрунтовані на базі архівних джерел України та висвітлюють особливості побутування вказаних підробок у досліджуваному здобувачем регіоні.

Загальний висновок

Висловлені у відгуку зауваження суттєво не впливають на схвальну оцінку роботи та не применшують наукової цінності дисертації. Отримані в роботі результати стануть в нагоді не лише дослідникам в галузі історії та спеціальних галузей історичної науки, а також і фахівцям музейної та архівної галузі, дослідникам історії грошового обігу.

Враховуючи викладене вище, дисертаційна робота ***СУСТРЄТОВА Анатолія Станіславовича*** на тему: «*Грошовий обіг в Наддніпрянській Україні в дореформений період: історіографія*» є самостійним та завершеним науковим дослідженням, відповідає галузі знань 03 «Гуманітарні науки» за спеціальністю 032 – «Історія та археологія» та вимогам Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, який затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 року № 167, а здобувач **Сустрєтов А.С.** заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 – «Історія та археологія».

Офіційний опонент:

кандидат історичних наук
старший зберігач фондів
відділу «Музей грошей»,
управління зв'язків з громадськістю
та фінансової обізнаності,
департамент комунікацій
Національного банку України

А.С. Бойко-Гагарін

Департамент забезпечення діяльності Національного банку України * 4 * Управління діловодства